

ЛЮДИНА Є НЕ ТІЛЬКИ МИРОЮ ВСІХ РЕЧЕЙ, А ТАКОЖ І ЇЇ ТВОРЦЕМ

Творчість В.І.Шинкарука є багатоплановою і класичною, таких філософів, як Володимир Іларіонович, земля народжує раз у сто, а то й у тисячу років. Завдяки В.І.Шинкаруку починає зміщуватися головний акцент філософствування – з того, що не залежить від людини й людства, на те, що освоюється людиною в процесі її пізнавальної діяльності, й ширше – на світоглядне осмислення світу. В результаті акцент філософських міркувань переноситься з “об’єктивних законів” розвитку світу на пізнавальні і світоглядні можливості суб’єкта, на пізнавальні та ціннісні регулятиви людської життєдіяльності. Саме до такої традиції повертає свій аналіз В.І.Шинкарук, використовуючи весь методологічний арсенал для розгляду проблем людини – істини, добра і краси, прагнення осмислити їх у більш широкому контексті – соціально-філософської гуманістичної рефлексії. Своєрідним маніфестом Київської філософської школи стало осмислення “антропологічної ревізії принципу діяльності” та “духу як відваги подужати трагедію індивідуального сутнісного буття”. Проблеми людини осмислювали Марія Злотіна, Вадим Іванов, Микола Тарасенко, Віталій Табачковський, Георгій Заїченко, Ігор Бичко, Мирослав Попович, Сергій Кримський, Володимир Андрущенко, Євген Бистрицький, Григорій Волинка. В результаті цього осмислення новітній погляд на світ людини багато в чому ґрунтується на положеннях “ренесансного гуманізму”. Так, В.Табачковський осмислював проблеми людини з точки зору філософсько-антропологічних вимірів, які є такою онтологією людини, в якій центральним є вчення про смисл людського буття і можливості його осягнення, зокрема, через розгляд колізійності людського світоставлення та феномену самотворення людини. Так, саме екзистенціальна антропологія сформувалася у межах Київської світоглядно-антропологічної школи, фундаментальним спрямуванням якої стало дослідження екзистенціальних вимірів людського буття через розгляд світогляду та його теоретичних трансформацій. Фундатор цієї школи В.Шинкарук досліджує екзистенціали людського буття – “віра”, “надія”, “любов”, які

знаменують вихід особистості до автентичної та людяної комунікації. І.Бичко детально аналізує такий екзистенціал, як “свобода”, який, на відміну від есенційного підходу, утверджує відкритість людського буття, проблеми вибору людини, ратує за перспективи гуманістичної методології. А.Бичко розглядає проблеми людини в контексті докласичної і класичної доби української філософії, висвітлюючи основні риси українського світоглядного менталітету; Н.Хамітов, Л.Гармаш, С.Крилова – проблеми людини в контексті відкритої системи спілкування різних типів філософствування Сходу та Заходу; С.Кримський виявляє креативно-трансцендуючий характер духовності, що розглядає духовність як онтологічне осердя людини; комунікативна філософія людини розглядається у творах А.Єрмоленка, Л.Ситниченко; Є.Бистрицький аналізує проблеми буття людини, культури та духовності; В.Андрущенко виявляє суперечливу палітру осягнення таїнства соціального, чинників, які його детермінують; оптимальні форми та способи людського життя. Київська філософська школа представлена також визначними філософами, такими, як М.Попович, В.Пазенок, Б.Головко; високим рівнем дослідження філософських проблем відрізняється творчість С.Канарського – про естетичну діяльність людини та І.Бондарчук – про антропологічні засади людини. Саме лекції цих філософів пробудили любов до філософії як „мудрості”, яка стала смыслом всього життя. На нашу думку, Київська філософська школа – це визначне явище в сучасній соціогуманітаристиці, в центрі якої перебуває людина як міра всіх речей.

Проте життя не стоїть на місці, “все тече, все розвивається”, і проблеми людини дістали своє подальше вивчення, ці проблеми є ще дискусійними і не прийняті всіма вченими. Так, цікавою концепцією сучасності є концепція людини В.Казначеева і Є.Спіріна. На їх думку, людина як продукт тривалої біологічної еволюції, що відтворює в інформаційному аспекті еволюцію Всесвіту, відображає в собі в закодованому вигляді послідовність історії Космосу. Російські дослідники В.Казначеев і Є.Спірін вважають за необхідне проводити комплексні дослідження Homo sapiens, спираючись на уявлення про людину як цілісне космопланетарне явище. Згідно з таким підходом, протягом тривалого часу еволюція біологічних рис людини відбувалася при взаємодії з культурою, а етнічних, релігійних та інших звичаїв – при взаємодії з природним середовищем.

Соціальне не суперечить фізичному, космічному і біологічному, адже людина від народження має тілесну організацію, яка включає можливості її соціально-діяльнісного розвитку. Оскільки природа людини інваріантна, то суспільство не може формувати заново в кожному поколінні людську природу. Воно вишиває по канві (людина як спресований Всесвіт) соціальний малюнок (особистість, яка являє собою мікрокосми соціуму) залежно від набору цінностей людини. Людина, насамперед, пластична істота, яка включає в себе сліди космофізичної, біогенетичної і соціокультурної еволюції.

Людина як соціокосмічний резонатор репрезентує спресований в рамках конкретного індивідууму Всесвіт, який чутливо реагує на зміни соціуму і Космосу. Людина як голограма Всесвіту – метафоричний вислів, що вказує на глибокий зв'язок людини і Всесвіту. В деяких моделях людини відзначається космічний вимір його екзистенціальної сутності, якщо виходити з розуміння людини як космобіопсихосоціальної єдності. Щодо цього являє інтерес тлумачення людини як голограми Всесвіту, що пов'язане з корпускулярно-хвильовим дуалізмом. Наші знання про екзистенцію людини і функціонування її мозку і психіки ще не дають можливості створити єдину науку про людину, тому багато проблем обговорюється саме на метафоричному рівні. Функціонування центральної нервової системи людини, особливо головного мозку, свідчить про голографічну парадигму.

Людина як “молекула” – метафоричний вислів, який також свідчить, що людина як найменша частина Всесвіту володіє її властивостями. Вважається, що людина як “молекула” включає в себе максимум інформації про Всесвіт. Рівень організації живої матерії дає можливість чуттєвого сприйняття інших рівнів ієрархічно побудованого Всесвіту – нижчого (елементарні частки, атоми, молекули та ін.) і вищій (системи галактик, Метагалактика). Водночас інтелектуальне розуміння людини охоплює широкий діапазон феноменів природи – від елементарних часток до космічних об'єктів. В цілому людину можна визначити як макроскопічну істоту на середньому рівні структурної організації нашого Всесвіту, що користується інформацією про явища і об'єкти інших рівнів. Саме існування людини зумовлене відносною стабільністю колоїдів і кристалів, а також нашої планети, причому будь-який більш високий рівень стабільності включає всю інформацію попередніх рівнів і нову

інформацію, характерну тільки для нього. В структурній організації Всесвіту будь-який рівень має певну кількість енергії: кількість цих рівнів може бути необмеженою як на макро-, так і на мегарівні. Зародження розуму на найбільш багатому в інформаційному відношенні рівні передбачає його основну властивість – усвідомити сутність Всесвіту, щоб в перспективі управляти його еволюцією. Таким чином, тіло людини включає в себе все багатство інформації, яке несуть всі рівні стабільності, що управляються квантовими законами, і одночасно чутливі до ефектів гравітаційної взаємодії, що виявляється на рівнях Всесвіту. Якщо погодитися, що біологічна еволюція в мініатюрі – космічна еволюція, то можна відзначити, що максимум інформації про Всесвіт в основному міститься в голові індивіда і здобувається завдяки голографічній природі мислення. Враховуватимемо і те, що мозок сучасної людини є результатом тривалого розвитку планетарного життя, що він адаптований до земних умов і неадаптований до сприйняття і опрацювання інформації (в тому числі Всесвітів), які не входять в зону його впливу. Враховуватимемо і те, що мозок людини включає до 100 млрд. нейронів – приблизно стільки, скільки планет у нашій Галактиці.

Цікавою є точка зору Н.Моїсеєва, згідно з якою Всесвіт є цілісною єдиною системою, хоча цим даним не суперечить постулат про відсутність до певного часу керівного начала в саморозвитку, самоорганізації Всесвіту, бо цій системі властиві параметри стохастичності і невизначеності. З точки зору її біфуркації, вони зумовлюють незворотність космологічного універсального часу, з чим пов'язана непередбаченість еволюції суперсистеми Всесвіту та її фрагментів. Отже, навіть при відсутності цілепокладаючого начала розвиток Всесвіту характеризується деякою спрямованістю. В результаті відбувається безперервне зростання різноманітності і складності матеріальних утворень, а у певний час виникає жива речовина, яка служить основою для виникнення Розуму, що цілеспрямовано розвивається (у Всесвіті може бути багато таких зародків розуму). Шлях розвитку нашого світу такий: від початкового вибуху до цілеспрямованого розвитку. Цей підхід не виключає того, що людина в потенції вже існувала в стані зародку Всесвіту, що еволюція Космосу жорстко детермінована. Значення концепції самоорганізації суперсистеми Всесвіту полягає в тому, що вона виявляє “ефект збірки”: системи нашого світу досягають такого

рівня складності, що у Всесвіті виникають нові властивості, яких немає у її елементів (до них належить і людина). Оскільки таких систем у Всесвіті багато, то не виключається існування в ній позаземних, космічних цивілізацій, різноманітних форм життя і розуму. Земна еволюція життя унікальна, але це не виключає існування в ній позаземних форм життя. Світ – безмежний у просторі і часі; фізичний вакуум, у якому виникають спонтанні фазові переходи, здатні дати життя новим Всесвітам.

Концепція О.Колмогорова і О.Ляпунова утворює поширення життя в межах всього Всесвіту. Однією з головних проблем сучасної науки і світогляду є проблема виникнення земного життя, його зв'язку з Космосом, що передбачає обговорення масштабів поширення живої речовини у Всесвіті, в тому числі і розумної форми у вигляді космічної цивілізації, що дає змогу розглядати земну біосферу як локальне згущення безконечного космічного потоку живої речовини, а людство – як розумну частину живої речовини нашого Всесвіту (Метагалактики). Фізик Л.Морозов висунув концепцію великого біологічного вибуху, згідно з якою передбачається існування великомасштабної структури живої речовини у Всесвіті. В 60-х рр. О.Колмогоров і О.Ляпунов висунули гіпотезу про існування функціональної організації живої речовини в космосі, а американський фізик Ф.Дайсон сформулював концепцію космічних умов існування життя. В свою чергу, американський біолог і космолог К.Саган, аналізуючи проблему космологічних основ виникнення життя, постулює існування загальної космічної закономірності – у Всесвіті протягом певного часу виникнення життя здійснюється як явище космологічної еволюції. Приватний випадок цієї закономірності – виникнення життя на Землі як виявлення загальної космологічної еволюції. Умови виникнення життя на Землі визначили її розвиток як цілого, тобто у вигляді біосфери, єдиного моноліту живої речовини. Це означає, що еволюція біосфери залежить від сукупності земних і космічних явищ.

Антропний космічний принцип В.Налімова утворює привілейоване місце людини у Всесвіті. Він виходить з існуючого взаємозв'язку світових констант, а саме з того, що Всесвіт – це дім людини. Цей принцип має дві версії: сильну (російський вчений В.Налімов) і слабку версію (американський космолог Б.Картер) з його афоризмом: “Я мислю, отже, світ такий, який він є”. Сильна

версія антропного космологічного принципу базується на тому, що реальність Всесвіту залежить від існування людини; що біологічний відбір фундаментальних констант визначає специфіку і структуру Всесвіту, що саме виникнення Всесвіту значною мірою детерміноване існуванням людини. В своєму крайньому вигляді сильна версія цього принципу сформована американським фізиком Дж.Уїлером, який виходить із концепції так званого співчасного Всесвіту, тобто людина не просто спостерігає Всесвіт, а надає йому існування. Уявлення, що Всесвіт не тільки породжує життя, а й підтримує його і сам розвивається завдяки своїй волі, дає можливість дійти висновку: людина є не тільки мірою всіх речей, а також і їх творцем. В світоглядному плані інтерпретація Уїлера антропного космічного принципу є сучасним формулюванням положень І.Канта про телеологічність світовлаштування. Таку інтерпретацію антропного космічного принципу поділяє і російський вчений В.Налімов, який розкриває його шляхом включення ідеї про первісне існування смислів. Ці смисли лежать в основі Всесвіту і передбачені для свого розкриття людиною. Саме ці та інші нові ідеї про виникнення земного життя на Землі є об'єктом і суб'єктом філософської рефлексії.